

Ik en Wij

ERIC STORM

Een Nationaal Historisch Museum zou prima passen in de negentiende eeuw, maar hoe zou een dergelijke instelling er in de eenentwintigste eeuw uit moeten zien? De eerste vraag die daarbij opduikt is wat we onder 'nationaal' moeten verstaan. Aangezien het museum geen eigen collectie krijgt, betekent dit dat het museum niet bedoeld is als bewaarplaats van het nationale historische erfgoed en dat is maar goed ook. Wie zou met welke criteria moeten beslissen wat wel of niet tot het nationale erfgoed behoorde? In de negentiende eeuw was het nog vanzelfsprekend dat een kleine elite bepaalde welke onderdelen uit de hoge cultuur en welke voorwerpen uit het roemruchte vaderlandse verleden de moeite van het bewaren en tentoonstellen waren. Vervolgens werd deze definitie van de nationale identiteit in musea en via het onderwijs gepropageerd om de plattelander en arbeider tot vaderlander op te voeden. Sommige historici karakteriseren het negentiende-eeuwse proces van natievorming zelfs als een vorm van kolonisatie. Tegenwoordig is een dergelijke paternalistische indoctrinatie uit naam van het vaderland dan ook niet voorstelbaar meer.

Dus als nationaal niet zozeer naar het te bewaren erfgoed verwijst, dan zou het vooral op het publiek moeten slaan: een museum voor alle Nederlanders. Dit lijkt een meer democratische en bij onze tijd passende interpretatie. Het idee van de directeuren om interactieve projecten op te zetten, zoals *Nieuwe groeten uit Nederland*, waarbij iedereen foto's van Nederland mag insturen, lijkt dan ook een goede eerste stap. Beter een wat chaotische, democratische vergaarbak dan een geordende, paternalistische toonkast van professionele historici. Het lijkt me dan ook logisch om bij het inrichten van het museum niet zozeer uit te gaan van hedendaagse trends in het historische onderzoek, maar van de behoeftes en interesses van de potentiële bezoekers.

Vooraf bij het thema *Ik en Wij* is dit van belang. *Ik en Wij* gaat over de relatie tussen het individu en het collectief of, in meer hedendaagse termen, tussen de individuele en de nationale identiteit. In het historische onderzoek wordt gedurende de laatste decennia vooral het kunstmatige karakter van collectieve identiteiten benadrukt. De nationale identiteit ligt niet vast, maar is het product van de geschiedenis. Vooral in de negentiende en vroege twintigste eeuw werd bewust getracht om de natie in een bepaalde zin te

definiëren. Verder werden allerlei tradities, symbolen en feestdagen uitgevonden om deze nieuwe collectieve identiteit te propageren.

Hoewel wetenschappelijk zeer vruchtbaar, lijkt deze benadering van identiteitsvorming niet erg geschikt voor het Nationaal Historisch Museum. De opdrachtgevers en een groot deel van het beoogde publiek willen immers dat het museum het nationaal besef versterkt. Op zich is daar ook niet veel mis mee. Iedereen heeft bevestiging nodig en wil graag weten wie men is en waar men vandaan komt. Elk individu geeft vorm aan de eigen identiteit door zijn of haar levensverhaal te vertellen. En dat zou het Nationaal Historisch Museum dan in het groot moeten doen en wel op een zodanige wijze dat iedereen zich daarin herkent. Dat lijkt een onmogelijke opgave, maar door ‘vele ingangen op de geschiedenis’ te willen bieden lijken de directeurs in ieder geval een poging in die richting te willen doen.

De vraag hoe nu de negentiende eeuw in het museum gevisualiseerd zou moeten worden lijkt me daarbij niet erg relevant, omdat deze periode voor het beoogde brede publiek nauwelijks interessant is. Als het de bedoeling is om verhalen over Nederland te tonen waar zo veel mogelijk mensen zich in herkennen, lijkt het me weinig zinvol om ‘de ceremoniële overhandiging van de grondwet door Thorbecke aan koning Willem II’ te laten zien.¹ Een dergelijke interne Haagse gebeurtenis uit een te ver weggezonden en niet erg glorieus verleden lijkt me niet erg geschikt. Om de bezoekers een aantrekkelijk verhaal te tonen lijken me vooral de meest recente geschiedenis en de Gouden Eeuw van belang, met eventueel nog een bijrol voor de pittoreske periode van de prehistorie tot de middeleeuwen. De Gouden Eeuw – toen ons kleine landje nog groot was – kan de mensen een gevoel van trots verschaffen, al moeten natuurlijk de schaduwzijden van de economische en culturele bloei uit die tijd niet verdoezeld worden. Aan de hand van de Gouden Eeuw kan bovendien getoond worden hoe veel oude binnensteden hun nog grotendeels bestaande aanzicht kregen.

Het grootste deel van het museum zou volgens mij echter aan de twintigste eeuw gewijd moeten zijn. Dit is het verleden dat de huidige wereld grotendeels heeft bepaald en waar de bezoekers, mede via de verhalen van hun ouders en grootouders, nog toegang tot hebben. De nadruk zou daarbij vooral moeten liggen op de dagelijkse leefwereld, zoals kindertijd, jeugdcultuur, sekseverhoudingen, vermaak, werk, communicatie etcetera en niet op abstracte zaken als politieke ontwikkelingen, verzuiling, secularisatie of de rol van Nederland in de wereld. Dus wel de angst voor de bom, niet de positie van Nederland in de NAVO, wel het sluiten van de mijnen, niet een schematisch verhaal over economische ontwikkelingen. Bij voorkeur voorzien de tentoonstellingen ook in een actieve rol voor de bezoeker, niet het passief observeren van objecten uit het verleden, maar meedoen en on-

1 Zoals voorgesteld in V. Bijvank en E. Schilp, *Het Nationaal Historisch Museum*, Arnhem 2008.

dergaan. Het ontbreken van authentieke voorwerpen kan daarbij juist een voordeel zijn omdat er dan ook niets onherstelbaar beschadigd kan worden. Filmbeelden, geluidsfragmenten en een virtuele omgeving lijken beter geschikt om als een soort tijdmachine te fungeren.

Maar deze nadruk op beleving en op het aansluiten bij persoonlijke herinneringen hoeft niet noodzakelijkerwijze een louter identiteitsbevestigend verhaal op te leveren. Juist het tonen van ontwikkelingen door de loop van de tijd maakt duidelijk dat zaken die wij nu vanzelfsprekend vinden dat niet altijd geweest zijn en dat ook de Nederlandse identiteit aan verandering onderhevig was. Een goede manier om dit te doen lijkt het centraal stellen van de beleving van de nationale identiteit zelf. Juist een tentoonstelling over de geschiedenis van Koninginnedag of over het ontstaan van de Oranjekoorts rond nationale teams kan duidelijk maken dat het nationale besef drastische veranderingen heeft ondergaan en vele, zeer diverse uitingsvormen kende.

HOLLANDSCHE COSTUMES.

COSTUMES HOLLANDOISES.

Louis Portman, *Hollandsche costumes/costumes Hollandoises*, gravure, ca. 1820
(*Atlas van Stolk*, Rotterdam).

Dat dé Nederlander niet bestaat was vroeg in de negentiende eeuw al bekend. Typisch voor Nederland is juist de etnisch-culturele verscheidenheid, schreef prentuitgever Evert Maaskamp trots bij zijn Afbeeldingen van kleding, zeden en gewoonten in de Bataafsche Republiek, een gloednieuwe serie klederdrachtprenten, uitgebracht in de jaren 1803-1807. Het was een opmerkelijk standpunt in die tijd van prille staats- en natievorming; zonder waardering voor verschillen kan een samenleving immers niet bestaan. Maaskamps klederdrachtprenten vormden de basis voor de twee 'groepsportretten' die hier zijn afgebeeld. Karakteristieke dorpsbewoners, plattelanders en stedelingen, uit alle delen van het land, zijn gebroederlijk bij elkaar gezet, een handige manier om de verscheidenheid nog wat aan te dikken. Louis Portman maakte deze

HOLLANDSCHE COSTUMES.

COSTUMES HOLLANDOISES.

prenten speciaal om de vreemde reiziger een indruk te geven van de vele 'eigenaardigheden' die men in Nederland ziet – 'alleen hier en nergens anders.'

Tot die 'eigenaardige' ofwel oorspronkelijke Nederlanders behoren (op de prent links) een Friese dame, een meisje uit Alkmaar, een dorpling uit Zuid-Beveland, een Friese schipper, een schippersvrouw, een dorpsbewoonster van Zuid-Beveland, een vrouw uit Schokland, een bewoner van Walcheren, en (rechts) een meisje uit Zaandam, een burgerdochter, een vrouw uit Hindelopen, een Oudhollandse burgeres, een aanzegger, een waardin, een dienstmaagd, twee weeskinderen en een melkmeisje.

In levende lijve kreeg men al deze verschillende Nederlanders nooit zo bij elkaar te zien. Dat gebeurde pas aan het einde van de negentiende eeuw, toen er voor het eerst nationale klederdrachtfeesten en optochten werden georganiseerd. De boodschap was dezelfde als uit de tijd van de Bataafse Republiek: onze verscheidenheid is onze nationale trots.

P. W. Sebes, *Het oorijzer*, 1857 (Fries Museum, Leeuwarden).

Wat maakt dit schilderij van de Friese kunstenaar Pieter Willem Sebes (1827-1906) zo negentiende-eeuws? De kleding van de vrouwen natuurlijk, maar meer nog de dramatiek waarmee dit genretafereel is overgoten. De schaar in grootmoeders hand vertelt wat hier staat te gebeuren. Straks liggen de lokken van haar huilende kleindochter op de grond en krijgt zij het gouden oorijzer, teken van haar Friese identiteit, op het hoofd gedrukt. Drie generaties (de overgrootmoeder op het portret aan de wand meegerekend) hebben zich onderworpen aan dit gebruik, maar dit meisje wil dat niet meer. De moeder voelt met haar mee en met haar kiest ook de schilder partij. Met andere woorden: er spreekt verzet tegen groepsdwang uit dit schilderij, ook dat maakt het typisch negentiende-eeuws.